

Тамара Р. ГРУЈИЋ*
Висока школа струковних студија
за образовање васпитача
Кикинда

Оригинални научни рад
Примљен: 21. 11. 2017.
Прихваћен: 27. 12. 2017.

ПОСТУПАК КАРНЕВАЛИЗАЦИЈЕ У *ШАЉИВИМ* *КАЛЕНДАРИМА* ЈОВАНА СТЕРИЈЕ ПОПОВИЋА

У раду се примењује Бахтинова карневализација слике света на слику свакодневице у *Шалјивим календарима* Јована Стерије Поповића.

Пародијске, језичке и тематско-идејне поступке, којима Бахтин гради карневалску слику света у Раблеовом делу, проналазимо и у моделу света Јована Стерије Поповића, у којем аутор озбиљан календарски садржај преводи у шалјив, подругљив, сатиричан и травестиран облик. У таквој слици света нарушавају се традиционалне норме и живот се своди на материјално-телесни план, односно тривијалност и снижавање са циљем пре-наглашавања оног негативног у људском понашању. У карневалском поступку учова се ауторова јасна намера да на једноставан и шалјив начин проговори о истини и значајним проблемима у друштву. Комика и смех манифестују се у игри речима, хиперболисању и повезивању неспојивог: озбиљно-смешног, приземно-узвишеног, материјално-духовног.

Циљ рада је да се истражи поступак карневализације у *Шалјивим календарима* Јована Стерије Поповића, да се утврди улога карневализације на поетику овог писца, која умногоме доприноси јаснијем сагледавању поезике Јована Стерије Поповића у контексту српског класицизма.

Кључне речи: Стерија, карневализација, слика света, календари, хумор, свакодневица.

Осамнаести век је „век процвата периодике” (Павић 1974: 153) и велике популарности календара, који у том периоду имају „просветитељско значење које никада до краја не напуштају” (Матицки 1986: 19)¹, што је у складу са идејама онога времена. Традиционални календар садржао је обавезне жанрове/рубрике: „почињао је календарским дијелом, а настављао се љетописним подацима о знаменитим догађајима, прогностиконом (пророштвом за календарску годину), забавним прилозима у облику прозних и пјесничких састава,

* tamaragrujic77@gmail.com

¹ Током времена, календар се тематски мењао, од црквеног ка световном карактеру. Више видети у: Павић 1974; Матицки 1986: 10–54; Матицки 1992: 328–329.

поуком (осим чланака о моралу, ова рубрика садржи често практична упутства, савјете, рецепте)” (Иванић 2003: 8). Овако конципиран жанр календара представља неку врсту једноставног путоказа за текућу годину, право огледало свога времена; намењен је широј читалачкој публици, стилски једноставан, близак и занимљив обичном човеку. Тематика која је била заступљена у календарима, пригодност чланака и прилога, пружала је могућност да се оствари „bliži kontakt sa čitaocima” (Матицки 1992: 328), што је нарочито допринело популарности овакве литературе.² Иако су календари садржали и забавни део, по правилу, били су озбиљног карактера, првенствено популарно-научног и просветитељско-поучног, никако шаљивог карактера.

Јован Стерија Поповић одступа од традиционалног жанра календара и пише три календара под називом *Шаљиви календари Винка Лозића* (1830, 1832. и 1835. године), који представљају пародију самог жанра, јер у њима аутор озбиљан календарски садржај преводи у шаљив, подругљив, сатиричан и травестиран облик.

Шаљиви календари настају у такозваном Стеријиним „првом вршачком раздобљу” (Деретић 1983: 284–285), за који сам аутор у писму Вуку Стефановићу Карацићу каже да је „прави пут”, иначе изузетан период Стеријиног стварања.³ Иако Милан Токин (1956: 52) сматра да су календари веома „неубедљиви докази о његовом даљем књижевном раду”, Стерија их „спомиње у својој аутобиографској скици, у којој не помиње толика друга своја дела до којих му није много стало” (Токин 1955: 86). *Календарима* је Стерија на комичан начин почео да проговара о истини и значајним проблемима у друштву, што ће се наставити и у другим његовим делима, нарочито у комедијама, па чак и у филолошким студијама и расправама.⁴ Тематски и стилски, Стерија је знао да је на „правом путу” и доследан је био у спровођењу своје идеје, па чак и по цену изопштавања дела из књижевних кругова.⁵

² „Pored zabavnog dela, koji zauzima centralno mesto, u kalendarima nailazimo na niz rubrika popularnih u narodu: šematizam vladara i crkvenih velikodostojnika, pregled vašara, sanovnik, roždanik, lekarske, kulinarske i poljoprivredne savete. Kalendaru su štampani u velikim tiražima, često i u više desetina hiljada primeraka; doživljavali su ponovljena izdanja u istoj godini” (Матицки 1992: 328).

³ Ово раздобље обухвата тридесете године XIX века, од Стеријиног повратка са студија у Вршац до одласка у Србију, када настају главне Стеријине комедије: *Лажа и паралажа* (1830), *Тврдица* (1837), *Покондирена тиква* (1838), *Зла жена* (1838) и шаљиво дело *Роман без романа* (први део написан 1832, а објављен 1838, а други део остао у рукопису) (Деретић 1983: 284–285). Ово раздобље одликују теме из свакодневног живота, хумор и сатира, као и „трезвени реализам и критика” (Деретић 1983: 285).

⁴ Предраг Пипер (2010: 298) наглашава да је Јован Стерија Поповић био један од првих, „али нажалост и један од ретких, ко је писао о актуелним језичким питањима са примереним хумором, да се чита лако и радо, а да тачно погађа суштину ствари никога не вређајући”. Разматрајући језичку тематику којом се Стерија бавио, као пример шаљивог тона, Пипер наводи милобруке: *Цена једна за оне који су за словенским језиком занешени и Писмо новим српским језиком*. Он такође указује на Стеријин став о хумористичном тону као погодном начину за изношење истине које су важније од саме шале (Пипер 2010: 297), који се нарочито уочава у Стеријиним навођењу омиљеног песника Хорација, у „Предговору” дела *Роман без романа*: „Ко ће забранити шаљивцу истину казати?” (Поповић 1832: 6).

⁵ Током читаве друге половине XIX века Стеријино дело било је заборављено, а у литератури налазимо да га је поново открила, почетком двадесетог века, тек непристрасна генерација Јована Скерлића и Стојана Новаковића (Миљковић 1956: 17).

Стерија пише *Календаре* под псеудонимом шерета и весељака Винка Лозића, који је својствен усменој књижевности. Према навођењу Душана Иванића, ово име забележено је у *Српском рјечнику* Вука Караџића (1818), појављује се у *Србијанки* Симе Милутиновића Сарајлије (1828), а касније се проналази и на другим просторима где се говори српским језиком.

У Вука је Винко Лозић шаљива персонификација вина, како се види из тумачења на њемачком и из говорног примјера: 'Ударио га Винко Лозић, тј. опео се.' Стерија је име могао узети и из *Српског рјечника* и из живог говора, а његова инвенција је била отворена алегоризацији и персонификацији свакодневице колико и изругивању књижевних облика и садржаја (Иванић 2003: 8–9).

Винко Лозић није астролог, већ је „астрогол из Патитура”, те се Сава Дамјанов (2010: 14) пита „да ли су Стеријиним хумору биле стране језичке игре, где ГОЛ асоцира на голотињу (насупротив ЛОГ-осу!) – питање је на које његово дело даје недвосмислен одговор!” Оваквом игром речи, где „асоцирање гјејчи по самом звуку привидно ствара подручје неовисно о стварности” (Шкроб 1992: 279), алудирајући, притом, на рубрике календара које се тичу небеских прилика, „мотивише (се) пародирање и травестирање календарских тема и рубрика” (Иванић 2003: 9). Стерија недвосмислено наговештава дело организовано на начелима смеха, неофицијелно, па чак и са елементима слободнијег понашања.

О каквој литератури је реч, може се видети по илустрацији првог *Календара*, односно „гаргантуовско-пантагруеловске слике Винка Лозића” (Дамјанов 2010: 15), која има призвук карневализације.⁶

На слици 'астрогол' држи у једној руци управо календар, а у другој штап који би могао бити и обично помагало и 'дидактичко средство' и нека врста ракли којима се испитује енергија тла. На глави му је шешир, који је истовремено налик ренесансним племићким и циркусантским капама, а на леђима торба са флашама: у њима може бити вино, али и алхемијске супстанце (на пример!). Израз лица му је одсутан, забринут и мрачан (да ли од 'тешких' мисли или од мамурлука?); поглед меланхолично усмерен ка пределима ПАТИТУРА – што може бити јасна кованица (пати+тур), али и нека утопијска земља којој недостаје само Р да би била 'музичка' ПАРТИТУРА [...] (Дамјанов 2010: 15).

Слика Винка Лозића, његов гротескни, хиперболисани карактер ствара смех који „снижава и материјализује” (Бахтин 1978: 29) и припрема читаоца на карневалску слику света, јер Бахтин (1978: 95) карневал види као најпотпунији и најчистији израз народне смеховне културе са својим системом. Овако представљен Винко Лозић, такође, указује на хуморно-пародијски однос према узвишеној спиритуалности с једне стране, и свакодневном, материјалном свету, с друге. Слика Винка Лозића одговара слици „grotesknog realizma” (Бахтин 1978: 27). Смеховним свргавањем показује се колико материјално надвладава спиритуално, односно показује се превласт материјално-теле-ских принципа, што јесте једна од главних одлика Бахтиновог погледа на свет.

⁶ Мислимо на концепт карневала Михаила Бахтина, којим се највише бавио у анализи књижевног стваралаштва Франсоа Раблеа, у студији *Стваралаштво Франсоа Раблеа и народна култура средњег века и ренесансе*. Више видети у: Микић 1988; Ристивојевић 2009: 197–210.

Оваквим изгледом, својеврсним маскирањем/прерушавањем⁷, одећом и прибором, постиже се жељени идентитет, „тим чином трансцендентира се профани простор и припрема за улазак у свет супротан свакодневици” (Марјановић 2015: 13). Одећа се може посматрати и као „симбол духовног стања” (Марјановић 2015: 14), која пружа могућност различитог преображаја. Слика Винка Лозића упућује на то да је „svaki poredak privremeno ukinut” (Кајоа 1979: 111) и да оно што следи „okrepljuje, podmlađuje, vaskrsava istovremeno i prirodu i društvo” (Кајоа 1979: 111).

Стерија се поиграва и садржајима својих *Календара*, и то већ насловом дела: назив првог *Календара* гласи *Нови забавни календар у којем се свашта налази, али само онога нема, што се тражи*, са поднасловом „С особитим прилеженијем по хоризонту зли жена израдио Винко Лозић Астрогол”; други *Календар* зове се *Винка Лозића други забавни календар у којем се свашта налази, али само онога нема што се тражи*, са поднасловом „С особитим прилежанијем по хоризонту картација израђен”; трећи је *Веселјак за годину 1835. или Винка Лозића трећи забавни календар у ком се оно налази што се не тражи*, са поднасловом „Разумним во увесељеније, глупим же во утјеху написан”. Овим поступком Стерија директно показује свој однос према календарској литератури, за коју каже да је у овом случају „неупотребљива”, унижавајући тиме значај таквог штива и нарушавајући конвенционалне норме жанра. Према мишљењу Драгане Белеслијин, из подналова Стеријиних *Календара* ишчитавамо несумњиву сличност са *Романом без романа*,

[...] који, такође, у свом наслову имплицира поетику романескне литературе коју пародира [...] то је роман без поштовања романескне традиције, или роман без свог главног јунака, Романа. А можда и изгубљени јунак који лута за романескним пустоловинама, које, заправо, не налази. Оксиморону самог наслова *Романа*... одговарао би, дакле, поднаслов календара који би се могао превести као: календар без календара, календар без поштовања устаљених поступака календарске литературе, успостављање пародијске релације између календара и њихових изворника (Белеслијин 2009: 194).

Поигравање традиционалним жанром календара и довођење у везу са карневалском сликом света и времена, а самим тим сврставање дела у категорију озбиљно-смешног, приземно-узвишеног, материјално-духовног, код Стерије није случајно. Карневал је празник времена, тачније цикличности, празник настајања, смењивања и обнављања, а календар у жанровском смислу представља „sadržaj dana, nedelja i meseca u jednoj godini, sa obeležavanjem praznika” (Матицки 1992: 328), тачније „ciklusi 'godišnjih običaja' predstavljaju kalendar” (Ковачевић 1985: 152) и одраз су једног друштвеног поретка и једног времена. Празници и светковине увек су били присутни у друштвеном животу различитих народа, и то у правилном ритму периодичних и цикличних свечаности.

Карневалски дани наступају након посних дана и након завршетака великих црквених празника, када је религиозни човек очишћен и слободан

⁷ Према Бахтину (1978: 96), један од обавезних момената народно-празничног веселја јесте прерушавање, односно обнављање одеће и свог друштвеног лика.

да поново згреши – прекомерним јелом и пићем, полним општењем, маскирањем и неконтролисаним колективним смехом, јер „*istina smeħa zahvatala je i privlaćila sve: njoj se niko nije mogao suprotstaviti*” (Бахтин 1978: 97). Претеривање у јелу и пићу нарочито је присутно у Стеријиним *Календарима: О чишћењу стомака*: „Најбоље се чисти стомак у фаршанге, али не с рабарбаром, него с добрим берметом; који јачу нарав има, тај уместо пилула или рабарбаре нека узме 12 крофни, и три порције шунке, после тога сваког сата нек спусти по једну меру карловачког бермета, па ће се излечити” (Поповић 2010: 91); против кашља који се од пића добије, препоручује се старо карловачко вино и поштеда од рада, јер такви болесници „и тако нису к ничему способни” (Поповић 2010: 92); за Винка Лозића „најлепша је музика [...] кад чврче кобасице” (Поповић 2010: 103); сваком ко одгонетне загонетке, награда ће бити „два пара кобасица, три олбе вина, и четири главице бела лука” (Поповић 2010: 105). У првом и другом календару издвајају се начела по којима треба живети: *Једем и Пијем* (Поповић 2010: 88, 102).

Пишући „О помраченијама” писац ствара антислику: „Кад се муж или жена с ракијом подобро накваси, онда ће се сунце округло помрачити. Ако ли пак муж доцкан, или баш до зоре кући не дође, то онда помраченије месеца бива...” (Поповић 2010: 88). Непримереност радње и њена последица „потенцира неспојивост појмова” (Самарџија 2004: 13). Да би слику „*humorogno-ironičnog i grotesknog preokretanja sveta*” (Микић 1992: 399) учинио уверљивијом, писац користи моменат неочекиваног и преувеличавање (баналне ствари доводе до помрачења сунца и месеца)⁸, који имају и функцију стварања комичног ефекта, јер „цео свет је представљен као смешан” (Бахтин 1978: 16). Такав свет одражава слободу и лакоћу уметничке фантазије, „*prī čemu se ta sloboda oseća kao vesela, skoro kao sloboda koja se smeje*” (Бахтин 1978: 41) – (истакао М. Б.). На крају се иступа из нонсенса и из једне апсурдне слике успоставља се нормалност света: „Кад драги љубезници, који златна брда често обећавају, у рат оду, онда се помраченије видити неће, и тако за тим бива зло време и киша, то јест, ако не пада из неба, то барем из очију” (Поповић 2010: 89). Помрачење се овде пародира игром речи, али и „двозначношћу исказа и комичним ситуирањем у домен породичних односа, уместо у подручје важних историјских догађаја” (Белеслијин 2009: 198).

Сва три календара започињу летописним делом, тачније „Годинама паметодостојни прикљученија”, где се даје преглед „важних” догађаја, попут „сазиданија прве крчме”, „откако су карте произашле”, „закљученија мира новосадски пиљарица” (Поповић 2010: 87), „постања морални буба и трунташа”, „постања блудни синова”, „откако су мужевима почели рогови ницати”, „откако су Српкиње заборавиле српски”, „откако је госпоја Јевра постала списатељица” (Поповић 2010: 99). Стеријиним пародијским поступком указује се на слабе тачке календара као жанра, а то је застарелост и немогућ-

⁸ „Помрачење у жаргону значи губитак свести услед ударца или туче, али и ’помрачену свест’ услед које долази до агресивног понашања, па састављач календара, одабиром догађаја који, у животу његових савременика често доводе до кавге (пијанство, касни долазак кући итд.), наговештава ’помрачења’” (Белеслијин 2009: 197).

ност праћења „актуелних” догађаја, који се свакодневно смењују, али и на „актуелне” проблеме и појаве о којима није могло да се чита у тадашњим календарима, а то су различити пороци, друштвено неприхватљиво понашање, мушко-женски односи, помодна употреба страних речи и заборављање српског језика, вести из света моде.

Иако календар представља неку врсту пророчанства за једну годину, пророчанство се код Стерије везује за свакодневно, уобичајено и носи универзалну поруку. Као „Добра предвиденија” издвајају се: лепа и добра жена, лепо јело, добро вино, добро здравље, кеса дуката и здрав мозак, а *Зла предвиденија*: закрпљен лакат, зла жена, празан трбух, много дуга, празна кеса, а нигде кредита (Поповић 2010: 88). Према Бахтину (1978: 255), пародирањем пророчанства настоји се „svrgnuti мрачно eshatološko време srednjovekovnih predstava o svetu, obnoviti ga na materijalno-telesnom planu, pretvoriti ga u *dobro i veselo vreme*” – (подвукао М. Б.).

Карневалска слика света подразумева ексцентрично понашање: пијанство, касни долазак кући, али и тучу као симболизацију снаге и мушкости, те се у „Годишњим пророчествима” каже: „О Светом Аранђелу, Јовану, Николи и Петковачи биће много разбијени глава” (Поповић 2010: 100). Овде се предсказују банални догађаји карактеристични за одређено време, и то са много комичних елемената. „Годишње промене” доводе се у везу са мушко-женским односима и баналном свакодневицом: „Дан и ноћ ове године једначи се кад се муж и жена у коштац увати. – Најкраћа је ноћ, кад се човек карта – најдужи дан, кад се почне кајати што се играо. – Обично су зими дужи дни него лети, јер се не само дању него и ноћу једе, пије, игра и скита” (Поповић 2010: 101), док се месечеве мене доводе у везу са срећом на картама: „Нов месец настаје кад се почне играти. Ко добија, оном месец расте, и ако с набућеним џепом кући отиде, види пун месец. – Други пут, кад почне губити, бива уштрб, и кад без крајцаре од астала устане, јест последња четврт” (Поповић 2010: 101). Стерија показује да тема календара може да буде било шта, и свакодневица, и уметност, и наука, а оно што највише привлачи пажњу јесте придавање наизглед велике важности баналностима и нонсенсима.

Стеријини *Календари* представљају вид „narušavanja običnog i opšteprihvaćenog” (Бахтин 1967: 190), где је „život ispaо iz svog uobičajenog koloseka” (Бахтин 1967: 190), па је могуће објавити „оде и житија најзнатнијим магарцима”, писати „Панегирик црву”⁹, где се већ насловом „најављује духовито одступање од узвишених тема” (Самарција 2004: 15). Присутна су и бесмислена, нонсенсна „Годишња проречества”: „Млоги ће у браку донде лепо живити док се не посвађају; Код сиромашки врло ће се сиромашки живити” (Поповић 2010: 100).

У виду својеврсне ругалице, „како би се што јаче истакла издвојена мана и одступање од неписаних кодекса заједнице” (Самарција 2004: 20), Стерија указује на проблем неожењености/неудатости. Према неожењеним момцима

⁹ Како наводи Драгана Белеслијин (2009: 199), због тематског одређења, панегириком доминира свечано-патетични тон и тиме ипак више подсећа на дела озбиљне литературе.

нешто је блажи, мање заједљив и то загонетком у виду реторског питања: „Зашто се старе младожење најрадије браку ругају?” (Поповић 2010: 116), мада у *Термометру старе једне девојке* Стерија иде до гротескног хиперболисања особина и понашања девојке „која је до смрти девовала”. Ређањем одређених поступака „dolazi do izvesnog neočekivanog izrugivanja” (Проп 1984: 84), који подстиче на весео, али истовремено и на подругљив карневалски смех (Бахтин 1978: 19).

Иако Стерија у *Календарима* донекле заузима негативан став према нежењености/неудатости, на шалјив начин говори о великом утицају који жена има на мужа након женидбе: „У женидби ће се обично играти слепи мишева, а младожења ће бити коме ћеду очи везати” (Поповић 2010: 103).

У „Женидби Винка Лозића”, која само насловом подсећа на женидбе епских јунака, „поступцима пародирања извргавају се подсмеху неприличне особине” (Самарција 2004: 19) различитих типова жена: „девојка”, „удовица”, „стара”, „роткиња”, „нероткиња”, „иљадарка”, „сирота”, „неверница”, „лепушка”, „ружна”, „трошљива”, „тврда”, а јунак се на крају опредељује за слободу: „Што ћу дакле улар мећат/ Без невоље на главу...” (Поповић 2010: 107).¹⁰ Винку Лозићу не одговара ниједан тип жене, јер жена је својом природом, према Бахтину (1978: 259), непријатељ вечности, „organski protivnik svemu starom (као načelo које рађа novo) – (подвукао М. Б.).

Стерија привидно остаје у домену календара, нарочито истичући прилошке одреднице: „ове године”, „овогодишњи знаци”, „ове ће се године”, а износи запажања о животу која важе у било ком времену и блиска су пословицама, сентенцама, афоризмима. Стеријини *Календари* садрже најразличитије савете: злим женама, лепим женама, картарошима, девојкама, савете против зубобоље, савете за добро расположење, од каквих се људи треба чувати, како „бити нобл”, односно како се „покондирити”, и како се уопште владати сходно приликама за наступајућу годину. Стерија бира жанр пословице, јер је у карневалу све колективно, општеномерно, а „Пословице као ни један други књижевни род народне творачке снаге (представљају) колективни израз колективног схватања живота и свега што је с њим у вези. Нигде није заједница иступала униформније него у грађењу и прихватању пословичког морала, схватања и форме” (Лалевић 1955: 452).

Стерија се поиграва рубрикама календара, садржајем, њиховом актуелношћу, различитим жанровима усмене књижевности, првенствено загонетком, која је само привидно дата у форми питања и која тражи одговор, а заправо је нека врста реторског питања из најразличитијих сфера: о пороцима: „Је л’ доста овога света само картати се?”; о девојачким несташлукима: „Зашто фрајлице на пенцеру највише читаду романе?”; о мушко-женским односима: „Зашто је млада удовица у жалости за мужем лепша него иначе?”; о књижевним приликама: „Зашто се сваком списатељу свој вкус најбоље до-

¹⁰ Проблем женидбе и неодлучности због ступања у брак, присутан је и код Раблеовог јунака Панирга, и то због страха од могуће женине преваре, а Бахтин наводи како га „чека sudbina karnevalskog kralja i stare godine, a ta sudbina je neizbežna” (Бахтин 1978: 259), јер му сва гатања и пророчанства дају исти одговор: жена ће га варати, тући и поткрадати.

пада?"; о женском шминкању: „Шта је дало повод женама белити се?” (Поповић 2010: 105). Нарочито је велика пажња посвећена женским наравима и женској моди: „Зашто се често догађа да девојка, која не зна ни две унакрст, после удадбе највећи постаје враг?” (Поповић 2010: 115). Жанром загонетке Стерија именује различите анегдотске форме, најчешће досетке и шалјиве мисли, али и општеважеће истине, које понекад захтевају виспрене и духовите одговоре, али отварају и увек актуелна питања, која су повод за врцаве, шалјиве разговоре и смех.

Календарима Стерија тера читаоца на стално преиспитивање општих идеја и истина, упућујући га на један амбивалентан и противречан свет (Бахтин 1978: 34), који гради уз помоћ карневално-гротескне форме, јер она „romaže oslobađanju od vladajućeg pogleda na svet, od svake uslovnosti, od banalnih istina, od svega običnog, poznatog, opšteprihvaćenog, omogućuje da se svet vidi na nov način, da se oseti povezanost svega postojećeg i mogućnost sasvim drukčijeg poretka u svetu” (Бахтин 1978: 43).

Амбивалентност нарочито долази до изражаја у испољавању глупости, јер глупост је у време празника дозвољена, она је „izokrenuta mudrost, pravda naopako, [...] naličje i 'dole' oficijelne, vladajuće pravde; (ona) je *slobodna praznična mudrost, slobodna od svih normi i ograničenja oficijelnoga sveta*” (Бахтин 1978: 277) – (истакао М. Б.) и њена улога у карневалу јесте да завара, односно да учини да ништа не буде онако како изгледа. Стерија се овде служи алегоричном, преузимајући опште типове животиња из усмене књижевности: „О плодносију земље” (Поповић 2010: 101), „На знање”: „Ове године биће општи скуп свију магараца. Њиов ће предмет бити: рашчлењавати је ли нужно да се човек воспитава или не...” (Поповић 2010: 112), „Нота”: „Ако гдикоји од наши читаатеља каквог магарца знаду, кој заслужује спеван бити, нек нам изволе сприопшчити...” (Поповић 2010: 120).

Иако се у *Календарима* Стерија бави и „позитивним и негативним пророчанствим”, први *Календар* завршава „Песмом за веселу дружбу”, којом се слави живот и указује на празничну атмосферу, а последња строфа представља благослов, који је у функцији заштите веселака Винка Лозића (Поповић 2010: 96).

Слика у Стеријиним *Календарима*, у којој је „svet okrenut naopачке” (Бахтин 1967: 191), представља рефлекс карневалског виђења света и живота, односно „privremeno oslobađanje od vladajuće istine i postojećeg poretka, privremeno ukidanje svih hijerarhijskih odnosa, privilegija, normi i zabrana” (Бахтин 1978: 16). Карневал је врста обреда, а „obred daje pravo na izvesnu slobodu i familijarnost, na narušavanje uobičajenih normi svakidašnjeg života” (Бахтин 1978: 217). У Стеријиној слици света нарушавају се традиционалне норме и живот се своди на материјално-телесни план, тривијалност са испољеним негативним људским особинама, а све са циљем да се на једноставан и шалјив начин проговори о истини и значајним проблемима у друштву. Комика и смех манифестују се у игри речима, гротескним сликама које доводе до хиперболисања и повезивања неспојивог.

Душан Иванић (2003: 8) истиче да је главни циљ Стеријиних *Календара* био „исмијавање савремених нарави, обичаја и прилика”, а травестирање је само један од путева којим је Стерија кренуо да испуни свој главни задатак – да опише своје време и савременике. Стерија се у свом стваралачком опусу определио за „безбројне начине иронично-хумористичног и парадоксално-сатиричног мишљења, што му је омогућивало да духовито карикира и сатирички исмеје читав низ књижевних и друштвених појава свога доба” (Живковић 2004: 192).

Мото Стеријиних *Календара*¹¹ подударан је са Бахтиновим (1978: 80) поимањем смеха „Смех има дубоко значење погледа на свет, он је један од најбитнијих облика истине о свету [...]; он је посебно универзално гледање на свет, које види свет друкчије”, стварајући тако опозицију „званични – незванични” свет, односно „овај свет–онај свет” (Елијаде 2003: 75). На овај начин Стерија показује да смех није безазлен, већ озбиљно оруђе у деконструкцији света.

Стерија критикује сујеверје, примитивно веровање у планете и небеске прилике од којих ће зависити да ли ће се нешто чинити или не, а првенствено карневалско-гротескном формом критикује традиционални жанр календара, указујући на „модел њиховог превазилажења, односно, проналажења новог модела периодичне литературе, свакако окренутог више ка ’материјално-телесном начелу живота’” (Белеслијин 2009: 202).

У *Календарима*

[...] јунаци су сити и напиту, час добитници, час губитници (а свакодневица је збир ниског, ружног, неморалног, превјерничког, притворног, лицемјерног, а људска јединка између порока и поправљања, маске и стварног лика, суочена с губитком или спознајом сопствених заблуда којих се не лишава (Иванић 2003: 8).

Јединку која има амбивалентан однос према себи и свету, растрзану између жеља и могућности, Стерија наставља да разобличава на „путу ка комичном и сатиричном” (Иванић 2003: 16), стварајући тако каталог људских нарави и карактера и употпуњујући слику времена и друштва ком је припадао.

ЛИТЕРАТУРА

- Бахтин 1967: М. М. Bahtin, *Problemi poetike Dostojevskog*, Beograd: Nolit.
 Бахтин 1978: М. М. Bahtin, *Stvaralaštvo Fransoa Rablea i narodna kultura srednjeg veka i renesanse*, превели Ivan Šop i Tihomir Vučković, Beograd: Nolit.
 Белеслијин 2009: Д. Белеслијин, *Стеријине пародије: искушења (пост)модерног читања*, Београд: Службени гласник.

¹¹ Италијанска пословица „И у шали се може истина казати” (Поповић 2010: 98, 110), односно „Кадшто се и здравог мозга људи нашале; па у шали погдикоју паметну реч изговоре” (Поповић 2010: 86), што упућује на пословицу „У шали има и збиље” (Карацић 1933: 380).

- Дамјанов 2010: С. Дамјанов, Антологија Стеријана, у: Ј. Ст. Поповић, *Јован Стерија Поповић*, приредио Сава Дамјанов, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књига 28, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске, 7–25.
- Деретић 1983: Ј. Деретић, *Историја српске књижевности*, Београд: Нолит.
- Елијаде 2003: М. Елијаде, *Свето и профано*, превео Зоран Стојановић, Сремски Карловци, Нови Сад: Издавачка књижарница Зорана Стојановића.
- Живковић 2004: Д. Живковић, Пародично-хумористични и иронични стилски елементи као творачки принцип у српској прози XIX века, *Српска књижевност у европском оквиру*, приредио Душан Иванић, Београд: Српска књижевна задруга, 186–204.
- Иванић 2003: Д. Иванић, На ободу великог круга: од шаловитих календара до милобрука, афоризама и записа, у: Ј. Ст. Поповић, *Забавни календари Винка Лозића; Милобруке; Афоризми; Записке*, приредио Душан Иванић, Вршац: Књижевна општина Вршац, 7–28.
- Кајоа 1979: Р. Кајоа, *Igre i ljudi*, Београд: Nolit.
- Караџић 1933: В. С. Караџић, *Српске народне пословице и друге различне као оне у обичај узете ријечи и Загонетке*, Београд: Државна штампарија Краљевине Југославије.
- Ковачевић 1985: И. Ковачевић, *Semiologija rituala*, Београд: Prosveta.
- Лалевић 1955: М. С. Лалевић, Језик и стил пословица Вукове збирке, *Стварање*, Цетиње, год. X, бр. 7–8, 452–467.
- Марјановић 2015: В. Марјановић, *Маске, маскирање и ритуали у Србији*, Београд: Етнографски музеј.
- Матицки 1986: М. Матицки, Историјски преглед календара, *Библиографија српских алманаха и календара*, књига прва, Београд: САНУ, 10–54.
- Матицки 1992: М. Maticki, *Kalendar, Rečnik književnih termina*, Београд: Nolit.
- Миљковић 1956: Б. Миљковић, О стогодишњици Јована Стерије Поповића, *Књига о Стерији*, Београд: Српска књижевна задруга, 7–19.
- Микић 1988: Р. Mikić, *Postupak karnevalizacije. Uvod u poetiku Ranka Markinkovića*, Београд, Filip Višnjić.
- Микић 1992: Р. Mikić, Карневализација, *Rečnik književnih termina*, Београд: Nolit.
- Павић 1974: М. Павић, *Историја српске књижевности класицизма и предромантизма. Класицизам*, Београд: Нолит.
- Пипер 2010: П. Пипер, *Српски између великих и малих језика*, Београд: Београдска књига.
- Поповић 1832: Ј. Ст. Поповић, Предговор, *Роман без романа*, преузето са: www.digitalnanbs.com, дана 15.7.2017.
- Поповић 2010: Ј. Ст. Поповић, *Јован Стерија Поповић*, приредио Сава Дамјанов, Антологијска едиција Десет векова српске књижевности, књига 28, Нови Сад: Издавачки центар Матице српске.
- Проп 1984: V. J. Prop, *Problemi komike i smeha*, превео Bogdan Kosanović, Novi Sad: NIŠRO „Dnevnik”, Književna zajednica Novog Sada.
- Ристивојевић 2009: М. Ристивојевић, Бахтин о карневалу, *Етноантрополошки проблеми*, год. 4, св. 3, 197–210.

- Самарџија 2004: С. Самарџија, *Пародија у усменој књижевности*, Београд: Народна књига – Алфа.
- Токин 1955: М. Токин, Стеријини шалјиви календари, *Календар Матице српске*, 86–90.
- Токин 1956: М. Токин, *Јован Стерија Поповић*, Београд: Нолит.
- Шкроб 1992: З. Škreb, *Igra rečima, Rečnik književnih termina*, Beograd: Nolit.

Tamara R. Grujić

THE PROCEDURE OF CARNIVALIZATION IN JOVAN STERIA POPOVIĆ'S
HUMOROUS CALENDARS

(Summary)

In this paper, Bakhtin's carnivalization of the image of the world which is compared with the image of everyday life is applied in the *Jovial calendars* of Jovan Sterija Popović.

Parodial, linguistic and thematic-conceptual procedures, which Bakhtin uses to build a carnival image of the world in Rable's work, are also found in Jovan Sterija Popović's model of the world, in which the author translates serious calendar content into a humorous, mocking, satirical and travestied form. In this image of the world, traditional norms are violated and life is reduced to material and physical plan, that is, triviality and society in decline, in order to overstate negative human behavior. It is obvious that in this carnival process the author's intention is to speak in a simple and humorous way about truth and important problems in society. Comic and laughter are manifested in word plays, hyperbolizing and connection of the incompatible: seriously-ridiculous, terrestrial-sublime, material-spiritual.

The aim of this paper is to investigate the procedure of carnivalization in Jovan Sterija Popović's *Humorous calendar* and to determine the role of carnevalization in the writer's poetics, which contributes to a clearer understanding of Jovan Sterija Popović's poetics in the context of Serbian classicism.